

УДК 1(091)

А. А. ПОЛІВОДА^{1*}^{1*}Дніпровський національний університет імені О. Гончара (Дніпро), ел. пошта alina.polivoda@gmail.com, ORCID 0000-0001-7918-8349**ДЕКОНСТРУКЦІЯ МЕТАФІЗИКИ ПРИСУТНОСТІ
У ФЕНОМЕНОЛОГІЇ ТА СТРУКТУРАЛІЗМІ**

Метою роботи є аналіз критичної позиції Ж. Дерріда щодо метафізики присутності у феноменологічному та структуралістському дискурсах. Як філософська стратегія, деконструкція намагається зруйнувати жорстку ієрархію понять, у якій одне поняття домінує над іншим з огляду на власний онтологічний чи раціональний зміст. **Методологія** дослідження ґрунтується на стратегії деконструкції Ж. Дерріда, яка намагається зруйнувати базові принципи знання та існування західної філософії, наприклад, опозицію між природою та культурою. З точки зору Ж. Дерріда, деконструювати західну філософію означає відкрити моменти напруги та протиріччя у тексті, які мають прояснити хибну надійність прийнятих опозицій. **Наукова новизна** полягає в ідентифікації проблеми метафізики присутності у структуралістському та феноменологічному дискурсах через призму деконструктивістського проекту. Деконструкція має показати хиткість логоцентризму, що сфокусований на пригніченні письма з позиції думки, істини, причинності та логіки. **Висновки:** деконструкція Ж. Дерріда з'явилася як спроба подолання метафізики і зосередилася на концепті письма, сфера буття якого обмежена дискурсом. Деконструкція метафізики присутності являє собою безперервний запит легітимності існуючого логоцентризму і пошук його слабостей, апорій і протиріччя, які роблять неможливою традицію, зцентровану навколо розуму.

Ключові слова: деконструкція; метафізика присутності; логоцентризм; фоноцентризм; феноменологія; структуралізм

Актуальність теми дослідження

Виняткова популярність деконструкції Ж. Дерріда, що спочатку обмежилася рамками філософії, психоаналізу та літературної критики, а згодом перетворилася, за словами Дж. Каллера, на неординарну могутню інтелектуальну парадигму, яка поширилася в безлічі гуманітарних та соціальних наук і позначилася на інтелектуальному житті 1980-1990 рр. [12], спонукає все нових дослідників історії філософії до її аналізу. Адаже на додаток до вже зазначених філософії, психоаналізу та літературної критики, деконструкція нині позначає цілий спектр радикальних теоретичних проектів в таких напрямках та галузях, як правознавство, архітектура, теологія, етична та політична теорії, гендерні студії тощо, де проводиться критичний демонтаж концептуальних опозицій, які раніше визначалися як засадничі для даних галузей.

Ж. Дерріда стверджує, що деконструкція з'явилася у Франції в часи панування структуралізму і тому одразу постала в опозицію до неї, а своєю ареною обрала всю західну філософську традицію [4]. Обрана позиція дозволяє мислителю виступати з критикою існуючої філософії, навіть більше – найголовніших стовпів філософ-

ської традиції – примату логосу та ідеї присутності. Критикуючи поміж інших філософів та філософських систем феноменологію та структуралізм, Ж. Дерріда вписує їх у традицію логофоноцентризму, що керується метафізикою присутності. Саме критика логофоноцентричної позиції дискурсів феноменології та структуралізму, як засадничих для проекту граматики, спонукає дане дослідження.

Як вже зазначалося, деконструкція і в новому тисячолітті не здає позиції власної популярності, про що свідчать численні публікації, присвячені різноманітним деконструктивістським практикам, зокрема зазначимо науковий журнал «Derrida Today», що видається у Edinburg University Press, дописувачами якого є відомі дослідники дерріданської філософії, такі як Дж. Беннінгтон, М. Насас, В. Кірбі, Г. Стейтен та ін. У вітчизняному філософському просторі відзначимо наступних дослідників деконструктивістської стратегії – Ю. Азарову, М. Кохановську, В. Осипову, С. Повтореву, Н. Плахотнюк, В. Філіпова та ін.

Мета дослідження

Метою дослідження є освітлення критичної позиції Ж. Дерріда щодо метафізики присутності

АНТРОПОЛОГІЧНІ ШУКАННЯ

у феноменологічному та структуралістському дискурсах. Завданнями статті є описання феноменів «метафізики присутності» та «логофоноцентризму» з точки зору деконструктивізму, виявлення зазначених проблем у феноменологічному та структуралістському дискурсах, окреслення проекту деконструктивістського читання Ж. Дерріда. Об'єктом дослідження є деконструкція Ж. Дерріда, предметом – деконструктивістський аналіз метафізичних засновків феноменології та структуралізму.

Виклад основного матеріалу

Дослідники історії філософії вважають, що філософія Ж. Дерріда сформувалася в першу чергу як феноменологічна і саме з феноменології та її критики, заявленої в терміні «логофоноцентризму», постає проект граматології, адже ідеї, які розвиватиме Ж. Дерріда у введенні до «Початків геометрії» Е. Гуссерля, згодом окреслять програму деконструктивізму.

Метафізичність поглядів Е. Гуссерля вбачається у відношенні до геометрії, точніше, у спробі редукувати геометрію до її власного сенсу та вивести з історії факт її становлення, що неодмінно містить ейдетичну необхідність. Уявляється, що геометрія мала виникнути з певною необхідністю та зі своїм аподиктичним та апіорним сенсом для того, аби її феномен залишався незмінним і сьогодні. З іншого боку, відкриття істин геометрії та факт її становлення можливий лише при наявності сучасної науки та її археологічних й історичних методів, що мають змогу препарувати минуле. Отже, по-перше, вбачається алюзія на герменевтичне коло у класичному розумінні – ціле розуміється з вивчення окремих частин і навпаки – попри критику феноменологією історизму як зведення норми до факту, редукція має змогу відбутися лише при наявності сталої історії геометрії. По-друге, ідея наявності в основі геометрії ідеального об'єкту відсилає до «метафізики присутності», за якої, на думку Ж. Дерріда, філософами конститууються зцентровані структури буття, замкнені на власній присутності та ідеальності. Так, Ж. Дерріда зазначає, що Е. Гуссерль ставив перед собою завдання спочатку редукувати історію фактів, аби позбавити ідеальний об'єкт її впливу та проголосити його нормативну незалежність, а потім, уникаючи змішення історичних та логічних фактів, редуку-

вати початкову історичність самого ідеального об'єкту [3, с.37].

На думку Ж. Дерріда, Е. Гуссерль вважає, що якби історія геометрії з самого початку була лише еволюцією замислу, наявного у своїй повноті, то геометрія була б позбавлена акту свого творення. В такому випадку, здатна лише на роз'яснення чи псевдотворення, вона б функціонувала або як стала синхронія, або як емпірична діакронія та рухалася б у колі вже відомих наукових істин, позбавлених своєї єдності та історичності [3, с.66]. Так само, здатність геометрії апелювати до сутності самих речей іманентна її приналежності до, так би мовити, чистих наук про сутності, позбавлених фактичності та емпіричності, функціонуючих поза чуттєвим та психологічним досвідом. Наприклад, в «Ідеях до чистої феноменології та феноменологічної філософії» Е. Гуссерль пояснює, що в момент, коли геометр малює на дошці геометричні фігури, то він відтворює фактично існуючі лінії на фактично існуючій дошці. Але інтенцію його роздумів задає не емпіричне пізнання на основі фізичного відтворення, а споглядання результатів цього відтворення, рефлексія над його сутністю [2, с.43].

Який статус має наука у роздумах Е. Гуссерля, якщо звернення до науковості є визнанням істинності? Ж. Дерріда відзначає, що, з одного боку, Е. Гуссерль розглядає науку як одну з форм світу культури разом з її традицією, адже саме від нього наука переймає свої характеристики [3, с.58]. Таким чином, наука визнається однією традицією у ряді інших традицій, що апіорно відсилають до культурної структури як історичної тотальності, у ретроспективі наділеної певною ідеєю або замислом. З іншого боку, наука є унікальною та архетипною формою традиційної культури [3, с.61]. Особливий унікальний статус поміж інших культурних форм наука набуває через власну неспроможність бути замкненою в межах однієї історичної культури. Дане твердження пояснюється універсальною істинністю наукових постулатів, які зводять ідею науки до ознаки культури. Наука, на думку Ж. Дерріда, перетворюється на ейдос культури [3, с.61].

За інтенцією роздумів Е. Гуссерля, наука належить до виміру позачасових цінностей, що визначають усі сфери духовного життя людини, включаючи філософію. В той же час, єдність та послідовність різних наукових сфер обумовлю-

АНТРОПОЛОГІЧНІ ШУКАННЯ

ється традицією, що є, начебто, чистою історією, в якій геометрія актуалізується з певною самоочевидністю поза емпіричним досвідом. Формация будь-якої науки не залежить виключно від наявності та реактивації інваріантного Априорі – поруч з актом творення, який приймає форму першої очевидності, має співіснувати традиція, як інститут наслідування та ідеальної предметності мови. Недостатньо лише покладатися на реактивацію творчого акту та вищих логічних побудов – завжди існує загроза їхнього спотворення та забуття. Тому своє важливе місце посідає традиція, в якій наука набуває горизонту майбутнього та здатності трансформації. Е. Гуссерль зазначає, що сучасний культурний образ геометрії є одночасно і результатом традиції, і основою традивання, а не знанням про зовнішню каузальність чи знанням індуктивним, – геометрія як культурний факт є наслідком синхронного руху смислотворення та смислоосідання [3, с.235]. Таким чином, Е. Гуссерль проголошує модель історії, керованої телеологією розуму, який надає їй смислу та логічного ідеалу, а традиція виступає як умова цілісності та зв'язності культурно-історичного комплексу.

Ж. Дерріда стверджує, що феноменологічна свідомість та історія, в розумінні Е. Гуссерля, скерована телосом, означеним і як джерело, і як кінець Ідеї чи проекту феноменології. Телос – «конкретна можливість, саме народження історії та смислу становлення взагалі» [6, с.337]. Телос є генезою, а телеологія розуму «пронизує наскрізь усю історичність і, зокрема, «єдність історії його» [6, с.333]. Саме телос вирішує питання народження геометрії: через можливість цієї появи, замкненої у своїй ідеальності, тобто незалежної від будь-якого фактичного становлення, але тим не менш повністю історичної.

З аналізу феноменологічної настанови до її критики Ж. Дерріда переходить у роботі «Голос та феномен», виданої 1967 року, основний мотив якої – послідовна критика метафізики присутності у формі притаманного Е. Гуссерлю, на думку філософа, фоноцентризму. Так, єдність звичайної мови чи мови метафізики та мови феноменології ніколи не розривалася, не дивлячись на оновлення, метафори чи «дужки», а традиційні поняття невід'ємні від власного метафізичного спадку, який Е. Гуссерль не ставив під сумнів, оскільки не був у цьому зацікавлений.

Метафізика розпочинається з опозиції форми та змісту, з ідеї присутності, а особливо – самоприсутності трансцендентального життя, що визначається як ідеальність ідеальності. Саме цю лінію продовжує феноменологія, зацікавлена в мові лише в межах раціональності, постулюючи логос з логіки та вбачаючи у сутності знака логічне в якості його телосу [5, с.17]. Суто метафізичною є апеляція Е. Гуссерля до чистої граматики як єдино вірної існуючої системи правил, що визначає мовлення саме як мовлення, сповнене сенсом та значенням; Ж. Дерріда запитує: чи обов'язково помилковість та абсурдність мовлення робить його неінтелігібельним, тобто чи правомірно виключати нелогічне чи позбавлене сенсу мовлення із феноменологічного дискурсу?

Так разом із фоноцентризмом проблемними для Ж. Дерріда виявляються питання феноменологічної інтерпретації знака, інтенціональності, самоусвідомлення, суб'єкта та ідея знання як прозорого самоусвідомлення [10].

Ж. Дерріда закидає історії та філософії Заходу привілейованість голосу та фонетичного письма, простежуючи сліди фонологоцентризму від Платона до трансцендентальної феноменології Е. Гуссерля. Ситуація переваги фонем над графемою неприйнятна для Ж. Дерріда, на думку Ю. Габермаса, і з огляду на модерну теологічну кризу – втрати впевненості в існуванні божественного писання як рукопису іудейського Бога [11]. За таких обставин субстрат письмового знака постає як непідвладна розпаду сутність. Текст забезпечує слову, на противагу мимолітному голосу, довговічне існування, адже в той час як дух зникає – матерія залишається.

Оманливою, на думку Ж. Дерріда, є ідея, що сутнісний зв'язок між *logos* та *phone* стверджується за рахунок складності розрізнення елементів свідомості та елементів мови у самоусвідомленні [5, с.26], тому не дивно, що голос створює ілюзію онтологічної першості думки перед її виразом, він симулює збереження присутності. Голос постає як посередник для універсального змісту та світу ідей – він завжди апелює до універсалу, концепту, ідеалу; голос актуалізує самоусвідомість, адже говорячи до себе суб'єкт являє свою свідомість та стає об'єктом самопізнання. Лінгвістичний голос конституює суб'єкта та конструє знання про нього, за посередництва голосу «Я» постає як «Інший».

АНТРОПОЛОГІЧНІ ШУКАННЯ

Критика Ж. Дерріда логофоцентризму та ідеї присутності трансцендентальної феноменології опирається на концепцію знака Е. Гуссерля: розрізнення між знаком експресивним (Ausdruck) та індикативним (Anzeichen), або між вираженням та вказуванням. Е. Гуссерль, на думку Ю. Габермаса, захищає сферу чистої свідомості від посягань мовної комунікації: отождолення значення з ідеальним буттям та інтелігібельним захищає його від іманентної мовному виразу емпіричності [11]. Постулюючи усталене уявлення про структуру знака як синтезу зовнішнього, що виражається мовленням, від внутрішнього, де «внутрішність є ідеальністю сенсу, яка передує своєму озвоніщенню та, в принципі, може обходитися без нього» [8, с.249] Е. Гуссерль, пише О.М. Йосипенко, «намагається максимально ізольовати внутрішнє, ідеальне та самодостатнє, від зовнішнього, чуттєвого та несамодостатнього» [8, с.250], розмежовуючи доекспресивний сенс з експресивним, або виразним, а останній, в свою чергу, з індикацією-вказуванням.

Ж. Дерріда наголошує, що знак з самого початку створений уявою, а тому сумнівно з позицій вказівної комунікації чи виразу відрізнити внутрішню мову від зовнішньої, хоча для Е. Гуссерля дана опозиція є необхідною для конституювання зовнішньої позиції вказування по відношенню до вираження [5, с.78]. Так само Ж. Дерріда не погоджується з відмовою Е. Гуссерлем мовленню суб'єкта у комунікації: для трансцендентальної феноменології неможливо дійсно говорити до себе, можливо лише уявляти себе мовцем, нічого собі не повідомляючи. Для Ж. Дерріда мовлення ж завжди репрезентує себе, неможливо відділити мовлення від саморепрезентації, як і експресію від індикації.

Метою Ж. Дерріда у «Голосі та феномені», вважає О. М. Йосипенко, є подолання феноменологічного «дуалізму знака семіологічним розумінням знака», де знак є «суцільною індикацією, він сам по собі нічого не означає і не виражає, а отримує свій сенс як частина цілого, як вказівка на це ціле» [8, с.252]. Однак подолання феноменологічного фонологічного центризму семіотичними засобами не відбувається, оскільки «семіологія, незважаючи на свої критичні мотиви, виходить з метафізичних настанов і поділяє класичні забобони західної метафізики присутності» [8, с.254]. Але вартим уваги є внесок Ж. Дерріда у розвиток феноменології, оскільки майбутні феноменологи

віднині мають враховувати суттєву роль як мовного посередництва, так і культурно-політичних факторів, що впливають на феноменологічний суб'єкт [14].

Критики Ж. Дерріда зазнає і проект структуралізму, який разом з феноменологією, сповнений пасток та апорій метафізичного мислення. Втім структуралізм, на думку Ж. Дерріда, є найбільш спонтанним жестом філософії – концепт «структури» завжди приналежний до застосування там, де думка ігнорує питання виникнення та введення у гру власних понять [13, с.49]. Структуралістський пошук, яким його бачить Ж. Дерріда, це організація форм та функцій відповідно до внутрішнього закону, у якому елементи мають значення лише у відношеннях кореляції чи опозиції один одному, а спроба пошуку та дескрипції структури даного для вивчення об'єкта є очевидною та мимовільною інтенцією розуму.

Завдячуючи структуралізму глибокою увагою цілого покоління дослідників до проблем мови, та особливо знака, увагою, що є не лише стурбованістю про мову, радше сказати «стурбованістю мови чи стурбованістю в самій мові» [6, с.7], а зачарованістю мовою, яка є не просто історичним моментом, але зміною всієї парадигми мислення, Ж. Дерріда все ж зводить структуралізм до метафізичного панування форми над смислом. Або ж над силою, яку Ж. Дерріда називає інакшістю мови або початком феномена, здатністю творити, досягаючи внутрішній світ форми. Ілюструючи дані положення, Ж. Дерріда наводить приклад з літературознавством, яке незалежно від пануючої парадигми мислення за своєю суттю та призначенням завжди залишається структуралістським, адже позбавлене сили творчості, воно здатне лише до її аналізу, пишаючись складністю власного методу.

Омана «плідної структуралістської думки» [6, с.10] була настільки глибокою, що вся філософія та гуманітарне знання вмиг були нею захоплені, залишаючи по собі, на думку Ж. Дерріда, структуралістську свідомість, позбавлену живої енергії смислу, неначе покинуте місто, що «обернулося на кістяк через якусь природну або штучну катастрофу» [6, с.11]. Структуралістська свідомість, таким чином, є свідомістю катастрофічною та деструктивно спрямованою, адже постає у мить занепаду та загрози, «у мить, коли наближення небезпеки примушує нас прикріпити поглядом до склепіння тієї чи іншої інституції, до

АНТРОПОЛОГІЧНІ ШУКАННЯ

того каменя, в якому зосередилися її можливість та її крихкість» [6, с.12]. Деструктивність структуралістського методу пояснюється через виникнення логічних протиріч у спробі виокремлення окремих частин цілого, що призводить до втрати цими частинами своєї суті та своїх функцій (наприклад, втрата контексту похиляє смисл слова чи знака). Інше пояснення – розімкнення цілісності об'єкта у пошуках його структури руйнує сам об'єкт як цілісне буття. Втім, дане логічне протиріччя, за якого структуралізм, пориваючись захищати основи історико-філософського дискурсу, руйнує метафізичні основи буття, лише допомагає Ж. Дерріда у його критиці логофоноцентризму та метафізики присутності.

Наступне протиріччя, яке Ж. Дерріда вбачає в ідеях структуралізму, стосується місця центру структури. В програмній роботі «Структура, знак і гра в дискурсі гуманітарних наук» він зазначає: «Класична думка зосереджується на проблемі структури, могла парадоксально стверджувати, що центр знаходиться водночас всередині структури і поза нею. Центр знаходиться в центрі цілісності, а оскільки не належить до цілісності, то ця цілісність має центр десь-інде» [7, с.460]. Ця ідея розкривається наступним чином: структурний метод покликаний розкласти певний об'єкт на елементи, розташовуючи їх навколо єдиного та нередукованого центру, оскільки метафізика присутності під виглядом філософського заклик зобов'язала кожен структуру обертагтися навколо центру, незалежно від імені, яке він носить – початок чи кінець, *arche* чи *telos*. Але нередукованість центру, іманентний спротив структурному методу заради збереження власної цілісності з необхідністю виводить його поза межі структури, на що Ж. Дерріда вказує зі словами «центр не є центром» [7, с.461]. Тому для Ж. Дерріда центр є не певним місцем, а лише функцією, в якій відбувається постійна гра знакових заміщень. Саме ця вільна гра дозволяє центру (та його суміжним значенням – основі чи принципу) називатися різними іменами, хоча й завжди вказувати на певну присутність – «*eidos*, *arché*, *telos*, *energeia*, *ousia* (сутність, екзистенція, субстанція, предмет), *aletheia*, трансцендентальність, свідомість, сумління, Бог, людина тощо» [7, с.461]. Така багатоманітність імен має зазначати, на думку Ж. Дерріда, не лише неспроможність остаточного визначення центру через неохопність мови, а й метафоричність усієї історії метафізики, а через неї – усієї

історії Заходу. Так само ця багатоманітність імен пов'язана з тим фактом, що центр ніколи не є наявним, він з'являється у ретенції та протенції як множинність слідів своєї відсутності.

Ідея зцентрованої структури постає як поступка людському бажанню мати у вирі вільної гри основу чи базис, на які завжди можна спертися. Спокій центру є спокоєм впевненості у непохитності структури перед всіма спробами її розхитування, а отже у непохитності основ самого буття. Центр, як форма присутності, має встояти, аби подолати тривогу перед іманентно невпорядкованою грою, що керує буттям. Тому коли йдеться про редукцію структури або механізми її археології чи есхатології, останні, на думку Ж. Дерріда, завжди намагаються «уявити собі структуру на підставі форми присутності, що не бере участь у грі» [7, с.461]. Справжньою силою може володіти лише спроба децентрації структури у дискурсі як полі гри означників без трансцендентального означуваного.

Очевидно, що ідея децентрації структури та деконструкція когерентні одна одній, оскільки мають спільні витoki: ніцшеанську критику метафізики, фрейдівську критику самоусвідомлення та гайдеггерівську деструкцію метафізики [7]. Втім, Ж. Дерріда зазначає, що попередні спроби викриття імпліцитної та експліцитної структурності мови метафізики чи всього дискурсу «структури» оберталися невдачею через іманентну метафізичність мови будь-якої критики та принципову неузгодженість чи антагоністичність деструктивних дискурсів.

Ж. Дерріда в роботі «Письмо та відмінність» намагається показати, як у структуралізмі некритична привілея надається лише одній стороні метафізичної опозиції: простір переважає над тривалістю, кількість над якістю, форма над силою, а поверхня фігур над глибиною смислу та значення [6, с.38]. Структуралізм, покликаний знаходити фундаментальні основи у будь-яких аспектах гуманітарного знання, послуговується імпліцитною метафізичністю будь-якого свого руху. Зосереджений на спробі подолання ілюзій розуму силами самого розуму та самокритиці свідомості [9, с.31], структуралізм, з точки зору Ж. Дерріда та його послідовників, втрачає власну легітимність через іманентну метафізичність самого розуму, що проявляється у постійних пошуках цілісного та тотального абсолютного центру. Таким чином, будь-які філософські сис-

АНТРОПОЛОГІЧНІ ШУКАННЯ

теми, збудовані на ґрунті класичного філософування будуть варіаціями на тему пошуку цього Абсолюту. Критика структуралізму саме тому важлива для Ж. Дерріда, що своєю деконструкцією мови метафізики він прагне нівелювати будь-які опозиції, скинути центри, які він знаходить як у дискурсі повсякденної, так і філософської мови. Так, Ю. О. Азарова, досліджуючи стан дискурсивного поля в роботах Ж. Дерріда та Ж. Дельоза, зазначає, що деконструкція Ж. Дерріда бінарних опозицій спирається на логічні аргументи. Наприклад, визначення первинного (самодостатнього) та вторинного (похідного) термінів базується на відношенні між ними, яке виступає як головна умова можливості їхнього конституювання. Тобто, жоден термін сам по собі не є самодостатнім та самототожним, свідомість, буття чи то субстанція визначаються лише структурою диференціальних відносин [1].

Наукова новизна

Ідентифікація проблеми метафізики присутності у дискурсах феноменології та структуралізму через призму деконструктивістської стратегії постає як базова для дослідження філософського спадку Ж. Дерріда. Аналіз феноменів «логоцентризму» та «фоноцентризму» разом з послідовною дескрипцією деконструктивістського прочитання дозволяє не лише визначати інтенцію філософської позиції Ж. Дерріда, але застосовувати алгоритм деконструкції у подальшій критиці метафізичного пласту західної філософії.

Висновки

Ж. Дерріда впевнений, що структуралізм та феноменологія, попри свої несхожості, сповідують фонологоцентризм, іманентний філософському дискурсу завдяки метафізичності самої філософської мови. Дана іманентність сприяє пануванню у філософії ідеї тотожності Буття та присутності або Буття та мислення. Ідея присут-

ності спонукала мислителів протягом багатьох тисячоліть шукати онтологічні та гносеологічні передумови існування всього сущого та вибудувати власні філософські концепції у вигляді зцентрованої структури, що обертається навколо шуканого центру-першопочатку (у сенсі причинності, основи чи трансценденції). У спадок від цих філософів нащадкам залишилася наскрізь метафізична мова філософії, у якій кожне слово гіпостазоване до рівня концепту та містить у собі імпліцитні та експліцитні сліди історико-філософського дискурсу.

Деконструкція Ж. Дерріда, що постала як спроба подолання метафізики, зосередилася на концепті письма, обмежуючи сферу його здійснення дискурсом. Таким жестом Ж. Дерріда намагався вивести письмо з під гніту логосу, помістити свідомість у мовлення, а думку помислити як наслідок розрізнення (*differance*). Але деконструкція метафізики – це не психоаналіз філософії, що зосереджується на витісненні та пригніченні письма, але помислення логофонентризму як необхідної і необхідно кінечної логіки структури [6], що з одного боку уможлиблює європейську філософію та історію, а з іншого – демонструє власну нестабільність через насильницький апарат цензури та пригнічення. І подолання логоцентризму не передбачає панування графоцентризму, адже на думку Ж. Дерріда перевертання опозиції призводить лише до встановлення нової ієрархії.

Деконструкція метафізики присутності – це постійний запит легітимності існуючого логофонентризму, заклик на пошук слабких місць філософського дискурсу, висвітлення всього витісненого та маргінального, що збентежує пануючий розум. Критика логофонентризму феноменологічного та структуралістського дискурсу ілюструє спробу Ж. Дерріда спростувати генеалогію розуму, виявити апорії, що унеможливають універсальність та всезагальність традиції, зцентрованої навколо логосу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азарова, Ю. О. Деррида и Делез в современном дискурсивном поле: трансценденция versus имманенция / Ю. О. Азарова // *Totallogy-XXI. Постнекласичні дослідження*. – 2013 – №30. – С. 336–370.
2. Гуссерль, Э. Идеи к чистой феноменологии и феноменологической философии. Книга первая / Э. Гуссерль [пер. с нем. А. В. Михайлова]. – Москва : Академический Проект, 2009. – 489 с.
3. Гуссерль, Э. Начало геометрии. Введение Жака Деррида / Э. Гуссерль. – Москва : Ad Marginem, 1996. – 269 с.
4. Деррида, Ж. Деконструкция: триалог в Иерусалиме [Электронный ресурс] / Ж. Деррида, В. Изер, Д. Хартман // *Зеркало*. – 1996. – №3-4. – Режим доступа: <http://zerkalo-litart.com/?p=3305> – Перевірено: 12.06.2017.

АНТРОПОЛОГІЧНІ ШУКАННЯ

5. Деррида, Ж. «Голос и феномен» и другие работы по теории знака / Ж. Деррида. – Санкт-Петербург : Алетейя, 2014. – 208 с.
6. Деррида, Ж. Письмо та відмінність / Ж. Деррида [пер. з фр. В. Шовкуна]. – Київ : Основи, 2004. – 602 с.
7. Деррида, Ж. Структура, знак і гра в дискурсі гуманітарних наук / Ж. Деррида // Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. [ред. М. Зубрицька]. – Львів, 1996. – С. 457–477.
8. Йосипенко, О. М. Від мови філософії до філософії мови: проблема мови у французькій філософії другої половини ХХ – початку ХХІ століть / О. М. Йосипенко. – Київ : Український Центр духовної культури, 2012. – 479 с.
9. Косиков, Г. Французская семиотика. От структурализма к постструктурализму / Г. Косиков. – Москва : Прогресс, 2000. – 536 с.
10. Фекондо, А. Деррида и феноменология. Критическое исследование работы «Голос и феномен» / А. Фекондо // Весник НГУ. Серия «Философия». – 2012. – Т. 10. – Вып. 4. – С. 161–167.
11. Хабермас, Ю. Философский дискурс о модерне / Ю. Хабермас [Пер. с нем.]. — Москва : «Весь Мир», 2003. – 416 с.
12. Culler, J. On Deconstruction: Theory and Criticism After Structuralism / J. Culler. – Cornell University Press, 2007. – 317 p.
13. Norris, C. Deconstruction: theory and practice / C. Norris. – Routledge, 2002. – 252 p.
14. Roo, de N. Derrida and phenomenology / N. de Roo // Derrida Today. Edinburgh University Press. – 2011. – №4.1. – P. 107–131.

А. А. ПОЛИВОДА^{1*}

^{1*}Дніпровський національний університет імені О. Гончара (Дніпро), ел. пошта alina.polivoda@gmail.com, ORCID 0000-0001-7918-8349

ДЕКОНСТРУКЦИЯ МЕТАФИЗИКИ ПРИСУТСТВИЯ В ФЕНОМЕНОЛОГИИ И СТРУКТУРАЛИЗМЕ

Целью работы является анализ критической позиции Ж. Деррида относительно метафизики присутствия в феноменологическом и структуралистическом дискурсах. Как философская стратегия, деконструкция пытается разрушить жесткую иерархию понятий, в которой одно понятие доминирует над другим в силу собственного онтологического или рационального содержания. **Методология** исследования основана на стратегии деконструкции Ж. Деррида, которая пытается разрушить базовые принципы знания и существования западной философии, например, оппозицию между природой и культурой. С точки зрения Ж. Деррида, деконструировать западную философию означает открыть моменты напряжения и противоречий в тексте, которые должны прояснить ложную надежность принятых оппозиций. **Научная новизна** заключается в идентификации проблемы метафизики присутствия в структуралистическом и феноменологическом дискурсах через призму проекта деконструкции. Деконструкция должна показать шаткость логоцентризма, который сфокусирован на угнетении письма с позиции мысли, истины, причинности и логики. **Выводы:** деконструкция Ж. Деррида появилась как попытка преодоления метафизики и сосредоточилась на концепте письма, сфера бытия которого ограничена дискурсом. Деконструкция метафизики присутствия представляет собой непрерывный запрос легитимности существующего логоцентризма и поиск его слабостей, апорий и противоречий, которые делают невозможной традицию, центрированную вокруг разума.

Ключевые слова: деконструкция; метафизика присутствия; логоцентризм; фоноцентризм; феноменология; структурализм

А. А. POLIVODA^{1*}

^{1*}Oles Honchar Dnipro National University (Dnipro), e-mail alina.polivoda@gmail.com, ORCID 0000-0001-7918-8349

DECONSTRUCTION OF THE METAPHYSICS OF PRESENCE IN PHENOMENOLOGY AND STRUCTURALISM

Purpose of the work is a description of critical position of J. Derrida on metaphysics of presence in phenomenological and structuralist discourses. As a philosophical strategy, deconstruction tries to destroy a violent hierarchy of terms, in which one term dominates the other according to its ontological or rational sense. **Methodology** of research is based

АНТРОПОЛОГІЧНІ ШУКАННЯ

on J. Derrida's strategy of deconstruction, which tries to undermine the basic principles of knowledge and Western philosophy existence, for example, the opposition between nature and culture. In terms of J. Derrida, to deconstruct Western philosophy means to explore the tensions and contradictions in text, which should clarify false reliability of accepted hierarchies. **The originality** of the work lies in the identification of metaphysics of presence problem in structuralist and phenomenological discourses through the deconstruction project. Deconstruction should show instability of logocentrism, which focuses on repression of writing in terms of thought, truth, reason or logic. **Conclusions:** J. Derrida's deconstruction appeared as an attempt to overthrow metaphysics and get focused on the concept of writing, which scope is limited by discourse. Deconstruction of metaphysics of presence is a continuous request of legitimacy of the existing logocentrism, and search of its weaknesses, aporias and contradictions, which make impossible the tradition, centered around mind.

Keywords: deconstruction; metaphysics of presence; logocentrism; phonocentrism; phenomenology; structuralism

REFERENCES

1. Azarova, I. O. (2013). Derrida i Delez v sovremennom diskursivnom: pole transtendentciia versus immanentciia. *Totallogy-XXI. Postneklasichni doslidzhennia*, 30, 336-370.
2. Gusserl, E. (2009). *Idei k chistoi fenomenologii i fenomenologicheskoi filosofii Kniga pervaiia*. Moscow: Akademicheskii Proekt.
3. Gusserl, E. (1996). *Nachalo geometrii. Vvedenie Zhaka Derrida*. Moscow: Ad Marginem.
4. Derrida, Z., Izer, V., & Khartman, D. (1996). Dekonstruktciia: trialog v Ierusalime. *Zerkalo*, 3-4. Retrieved from <http://zerkalo-litart.com/?p=3305>
5. Derrida, Z. (2014). «*Golos i fenomen*» i drugie raboty po teorii znaka. Saint Petersburg: Aleteia.
6. Derrida, Z. (2004). *Pysmo ta vidmynnist*. Kyiv : Osnovy.
7. Derrida, Z. (1966). Struktura, znak i hra v dyskursi humanitarnykh nauka. In M. Zubrytsk (Ed.) *Antologhiia svitovoi literaturno-krytychnoi dumky XX st.* (457-477). Lviv.
8. Yosypenko, O. M. (2012). *Vid movy filosofii do filosofii movy: problema movy u frantsuzkii filosofii druhoi polovyny XX – pochatku XXI stolit*. Kyiv : Ukrainskyi Tsentr dukhovnoi kultury.
9. Kosikov, G. (2000). *Francuzskaia semiotika. Ot strukturalizma k poststrukturalizmu*. Moscow: Progress.
10. Fecondo, A. (2012). Derrida and Phenomenology a Critical Analysis of «Voice and Phenomenon». *Vesnik NGU. Seriiia «Filosofiiia»*, 10(4), 161-167.
11. Khabermas, Y. (2003). *Filosofskii diskurs o moderne*. Moscow: «Ves Mir».
12. Culler, J. (2007). *On Deconstruction: Theory and Criticism After Structuralism*. Cornell University Press
13. Norris, C. (2000). *Deconstruction: theory and practice*. Routledge.
14. Roo, de N. (2011). Derrida and phenomenology. *Derrida Today. Edinburgh University Press*, 4.1, 107-131.

Стаття рекомендована до публікації к. філ. н., доц. О. П. Варшавським (Україна)

Надійшла до редколегії: 15.03.2017

Прийнята до друку: 25.04.2017